

ВОВЕДНИ БЕЛЕШКИ ЗА ХРВАТСКАТА ОПШТИНСКА ХЕРАЛДИКА И ВЕКСИЛОЛОГИЈА

Желько Хајмер

Хрватско хералдичко и вексололошко
друштво
<https://orcid.org/0000-0003-1349-9704>

УДК 929.6:929.9(497.5)
Рецензирана статија

SOME INTRODUCTORY NOTES ON CROATIAN MUNICIPAL HERALDRY AND VEXILLOLOGY

Zeljko Heimer

Croatian Heraldic and Vexillologic
Association
<https://orcid.org/0000-0003-1349-9704>

UDC 929.6:929.9(497.5)
Peer-reviewed article

АПСТРАКТ

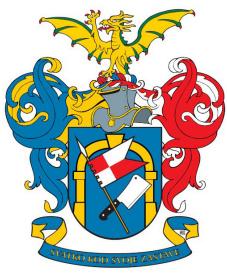
Статијата претставува преглед на историјата и сегашната состојба на хрватската општинска хералдика и вексилологија. Таа дава кус преглед на историскиот развој и основа за хералдичката обнова, започната во средината на 1990-те. Ја дава сегашната легислатива и регулација и процедурите коишто се инволвирани при дизајнирање, усвојување и одобрување општински грбови и знамиња, потенцирајќи некои интересни феномени што се појавуваат при нивната употреба, како што се церемонијалните знамиња. Го анализира бројот на усвоени и одобрени симболи што се во употреба во Хрватска.

Клучни зборови: општински грбови, општинско знаме, хрватска хералдика, хрватска вексилологија, идентитетски симболи.

ABSTRACT

The paper presents an overview of history and the current state of Croatian official municipal heraldry and vexillology. It provides a brief overview of its historical development, providing the basis of the heraldic restoration which began in the mid-1990s. It presents the current legislation and regulations and the procedures involving the design, adoption, and approval of municipal coats of arms and flags, highlighting some particular phenomena appearing in their use, such as the ceremonial flags. It analyses the number of adopted and approved symbols in use in Croatia.

Keywords: municipal coat of arms, municipal flag, Croatian heraldry, Croatian vexillology, identity symbols.

1. ИСТОРИСКА ОПШТИНСКА ХЕРАЛДИКА ВО ХРВАТСКА

Градовите во денешна Хрватска имаат регистрирано печати со хералдички и протохералдички елементи од 11 век наваму. Најстарата матрикула што припаѓа на грб на еден хрватски град е повелбата дадена во Будим од кралот Матија Корвин, за градот Вараждин, на 8 јули 1464 година (сл. 17) (Horvat 1993, 380). Градот Крапина се стекнал со грб од кралот Сигизмунд, грб којшто се користел на печат (сл. 1) во 14 век, а бил потврден од кралот Рудолф II во 1588 (Laszowski 1895). Грбови се прикажани на печатот на заедницата Драганиќ во 1519 (*ibid*). Сењ се стекал со грб (односно се потврдил постар грб што се користел) од кралот Рудолф II, на 2 мај 1607 година во Прага (Gulin 1993). Риека се стекнал со грб (сл. 3) од Леополд I на 6 јуни 1659 (Oštrić 2002, 59 – 60), Карловац го добил од кралот Јосиф II на 8 октомври 1781 (сл. 21) (Lopašić 1879, 54), и тој им дал грб на градовите Врбовско и Равна Гора во 1785 (Oštrić, *ibid*), итн.

Уште од терезиниот период, поголем број градови се стекнале со грбовни матрикули, со што им се дало правото да користат грбови, печат и црвен восок. Окрузите, древните поголеми територијални единици, коишто биле организирани во терезиниот период, во тоа време исто така се стекнале со правото на користење грб (Laszowski 1902).

Во Далмација, за време на таканареченото второ австриско владеење (1813 – 1918), одреден број градови добиле свои грбови, одобрени од Министерството за внатрешни работи, а меѓу нив се Имотски (Laszowski 1932, 32 – 33), Омиш (*Idem*, 46 – 47) и Корчула (*Idem*, 36 – 37) (сл. 19, 26).

Други градови постепено ги хералдизирале своите традиционални печати, и до 19 век веќе користеле грбови. За овие, можеби е потешко да се одреди кога се случила хералдизацијата. Така, знаеме дека Загреб го користи печатот од 14 век во грбовна форма од 1499 (Heimer

1. HISTORICAL MUNICIPAL HERALDRY IN CROATIA

The cities in what is today Croatia had recorded seals with heraldic and proto-heraldic elements from the 11th century onward. The oldest armorial patent granting arms to a city in Croatia is the charter granted in Budim by King Mathias Corvinus to the city of Varaždin on 8 July 1464 (Fig. 17) (Horvat 1993, 380). The city of Krapina was granted a coat of arms by King Sigismund, used in a seal (Fig. 1) in the 14th century and confirmed by King Rudolf II in 1588 (Laszowski 1895). Coats of arms are shown in the seal of community of Draganić in 1519 (*ibid*). Senj was granted arms (older arms have been confirmed in use) by King Rudolph II on 2 May 1607 in Prague (Gulin 1993). Rijeka was granted arms (Fig. 3) by Emperor Leopold I on 6 June 1659 (Oštrić 2002, 59–60), Karlovac received arms from King Joseph II on 8 October 1781 (Fig. 21) (Lopašić 1879:54) and he granted arms to the towns of Vrbovsko and Ravna Gora in 1785 (Oštrić, *ibid*), and so on.

In the Maria Theresa era, a number of cities were granted armorial patents, giving them the right to use a coat of arms, a seal, and red wax. The counties, ancient larger territorial units which were reorganized in the Theresian period, were similarly granted arms at that time (Laszowski 1902).

In Dalmatia, during the so-called Second Austrian Rule (1813–1918), a number of cities and towns had their arms approved by the Ministry of Interior, among them Imotski (Laszowski 1932, 32–33), Omiš (*Idem*, 46–47), and Korčula (*Idem*, 36–37) (Fig. 19, 26).

Other cities and towns gradually heraldized their traditional seals and by the 19th century used such coats of arms. For these it may be difficult to determine when the heraldization oc-

сл./ fig. 1

сл./ fig. 2

сл./ fig. 3

сл./ fig. 4

2009, 31 – 36). Грбовите на јадранскиот брег имале печати дури и порано, на пр. Шибеник имал веќе познат грб од 1255, а хералдизиран дури во 19 век (Galvani 1884, 9 – 15), а слично може да се каже и за градовите Задар, Сплит (сл. 26), Корчула итн.

Во внатрешноста, Јастребско имал печат од 15 век, што бил заменет во 1615 со нов, којшто бил прикажан на штит (Laszowski 1895). На Самобор му бил потврден грбот од 16 век од кралот Леополд II, во 1525, и исто така, од кралот Фердинанд I во 1528 (*Ibid*), а хералдизиран на неговото знаме во 1756 (Feletar 2004, 6). Исто така, може да се пронајдат и други вакви примери.

До крајот на 19 век, Штрел во неговата книга „Грбовник“ (*Wappenbuch*) забележал 54 градови коишто употребуваат грбови (19 во Хрватска – Славонија, 21 во Далмација, 13 во Истра и 1 во Унгарија) (Ströhl 1904).

По Првата светска војна, Лашовски во неговиот албум презентирал 111 грба на градови во денешна Хрватска (Laszowski 1932). Два случаја се познати за усвојување грб во меѓувоенниот период – Винковци во 1922 (сл. 5) (Klajn 1964)¹ и Сушак (сега источен дел од градот Риека). (Žic 1993).

По Втората светска војна, новиот режим имал сомнеж кон хералдиката, и ја избегнувал. Иако првично била забележана употребата на грбови со одредени модификации или додадени идеолошки амблеми, сепак до 1950-тите, употребата на општинските симболи целосно замрела.

Општините пак, во 1960-тите години повторно ја откриле социјалната придобивка од имањето заеднички симбол, и започнале да усвојуваат нивни „грбови“ – некои се базирале на историски грбови, други биле под силно влијание од современиот графички дизајн и „логоманијата“, и секако зачестена вклучителност на симболи од социјалистичката идеологија (Cf. Čimbur 1985) (сл. 14, 23). Натоварени со идеолошка симболика, овие биле во голем дел извадени од употреба во 1990, и започнала сосема нова ера на хералдичко оживување.

curred. We know that Zagreb used its 14th-century seal in armorial form as early as 1499 (Heimer 2009, 31–36). The cities along the Adriatic coast had seals even earlier, e.g., Šibenik has seal known since 1255, but heraldized in the 19th century (Galvani 1884, 9–15), with similar histories in Zadar, Split (Fig. 26), Korčula...

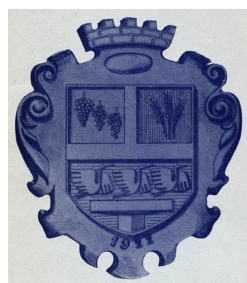
Inland, Jastrebarsko had a 15th-century seal, replaced in 1615 with a new one showing it in a shield (Laszowski 1895). Samobor had its 16th century arms confirmed by King Leopold II in 1525 and also by King Ferdinand I in 1528 (*Ibid*), heraldized on its flag in 1756 (Feletar 2004, 6). Other examples may be found.

By the end of the 19th century Ströhl, in his *Wappenbuch*, records 54 cities in today's Croatia using coats of arms (19 in Croatia-Slavonia, 21 in Dalmatia, 13 in Istria, and 1 in Hungary) (Ströhl 1904).

After World War I, Laszowski presented 111 coats of arms of cities in present-day Croatia in his album (Laszowski 1932). Two cases are known of coats of arms adopted and granted in the interwar period—Vinkovci in 1922 (Fig. 5) (Klajn 1964)¹ and Sušak (now the eastern part of the city of Rijeka) (Žic 1993).

Following World War II the new Yugoslav regime was suspicious of heraldry and shunned it. Although initially the use was recorded of arms with some modified or added ideological emblems, by the 1950s the use of municipal symbols died out altogether.

However, in the 1960s municipalities rediscovered the social benefit of having a common symbol and started adopting their “coats of arms”—some based on historical arms, others much influenced by modern graphical design and “logomania”, and certainly with the frequent inclusion of symbols of socialist ideology (Cf. Čimbur 1985) (Fig. 14, 23). Burdened with ideological symbolism, these mostly dropped from use in 1990 and an entirely new era of heraldic revival started.

сл./ fig. 5

сл./ fig. 6

2. ИСТОРИСКА ОПШТИНСКА ВЕКСИЛОЛОГИЈА ВО ХРВАТСКА

За разлика од грбовите, знамињата се осведочени за градовите на различни начини и во различни периоди. Најстари се тие коишто се познати според описите во ракописите од 13 и 14 век и/ или илустрирани на морепловските навигациски карти, познати како портолански карти, коишто пак се користеле од 13 до 17 век (сл. 7). Најстарото зачувано општинско знаме датира од доцниот 17 и од 18 век, знаме на граѓанската милиција (сл. 8), односно милициски единици, коишто градовите требало да ги обезбедат за феудалните поседници за нивна заштита. Во 19 век, овие единици станале церемонијални, а понатаму биле и распуштени, но нивните знамиња продолжиле да се користат од градовите како нивни банери.

Во доцниот 19 век постепено индустрезираното буржоаско општество ја покажувало својата општинска наклонетост преку знамињата на различни граѓански здруженија, коишто прикажувале градски симболи – и на крај, овие дизајни станале поврзани со целокупниот општински идентитет. Овие знамиња индицираат хералдички почетоци, но, вообичаено користат повеќебојни ленти во иста големина од постреволуционерната француска вексилологија, а како правило се украсени со општински грбови или други соодветни елементи. (сл. 10)

Со подемот на националното движење во Далмација, во втората половина на 19 век, и откако националните партии успеале да ги надгла-

2. HISTORICAL MUNICIPAL VEXILLOLOGY IN CROATIA

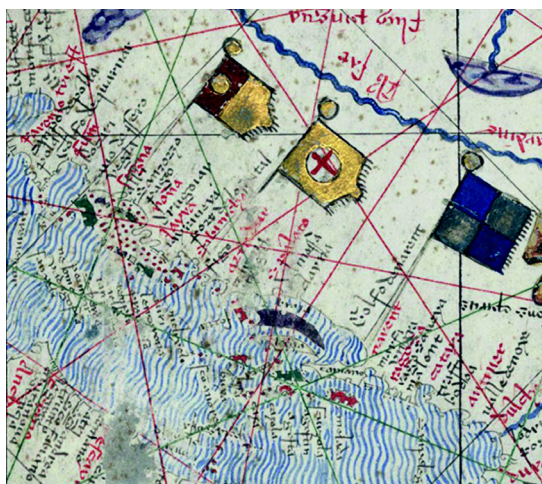
Unlike coats of arms, flags are recorded for cities in various ways and from different periods. The oldest are those known from descriptions in

13th and 14th century manuscripts or illustrated in the maritime navigational charts, known as portolans, used from the 13th to the 17th century (Fig. 7). The oldest municipal flags preserved date from the late 17th and the 18th century, being flags of civic militia (Fig. 8), i.e. military units which cities would have to provide for their feudal overlord and for their own protection.

In the 19th century these units became ceremonial and eventually disbanded, but their flags continued to be used by cities as their banners.

In the late 19th century the gradually industrialized bourgeois society exhibited its municipal affiliations through flags of various civil associations displaying the city symbols—eventually these designs became associated with the entire municipal identity. These flags show heraldic origins, but usually sport the multi-coloured equally-sized stripes of post-French Revolution vexillography, ornamented as a rule with the municipal coat of arms or some other appropriate device. (Fig. 10)

With the rise of the national movement in Dalmatia in the second half of the 19th century, and after the national parties managed to outvote autonomous (Italian) parties in local assemblies, the Croatian tricolour of red-white-

сл./ fig. 7

сл./ fig. 8

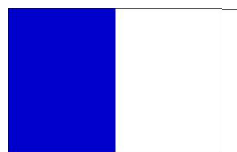
сл./ fig. 9

сл./ fig. 10

сл./ fig. 11

сл./ fig. 12

сл./ fig. 13

саат автономните (италијански) партии во месните собранија, хрватската тробојница црвено-бело-сина се појавувала како општинско знаме, украсено со месниот грб (сл. 11,13). Во континентална Хрватска, таквите знамиња исто така се појавувале за различни здруженија, но такво општинско знаме не е забележано таму.

Во првата половина на 20 век, во регионите коишто биле дел од други држави во тоа време, знамињата се појавувале во согласност со вексилолошката традиција на тие држави. Така, во регионите под италијанска контрола се појавувале еднобојни знамиња со општинскиот грб, но исто така и хоругвата, повторно со општинскиот грб во накитена изведба (Задар, Риека, Пула, Ровињ, итн.). Во регионите под унгарска контрола, знамињата биле создавани како едноставни геометриски правоаголни поделби на две или три главни бои од општинскиот грб, без никакви украси (Чаковец) (сл. 12).

По Втората светска војна, сите локални симболи биле наскоро сменети како идеолошки несоодветни. Како и да е, постепено во 1960, нов вид општинска хералдика произлегла во уметнички вкус од тој период, иако сепак биле забележани и примери од едноставен модернизиран традиционален хералдички дизајн. Знамињата како по правило биле еднобојни, со грбот што бил прикажан најчесто како еднобоен линиски цртеж (сл. 16).

Авторот идентификувал 24 општини, коишто завериле знаме пред 1990-тите. Сепак, за поголем дел нема вексилотографска врска помеѓу историските и сегашните знамиња што се користат. Од овие, 20 се одобрени од Министерството, иако 6 од нив се уште во првичниот период (1993/94), кога немало регулативи за вексилотографските принципи. Од 24-те општински знамиња „со исторска основа“ се користени од 3 единици, одобрени од Министерството по 1995 година; 4 одобрени во 1993/94; 1 неодобрено – и така 16 знамиња се новодизајнирани по „конзервативните“ правила на Комисијата. Дури и наликува дека ставот на Комисијата е дека знамињата воопшто не треба да бидат моделирани по историски прикази (Heimer 2019).

сл./ fig. 14

blue appeared in the design of municipal flags defaced with local coats of arms (Fig. 11,13). In continental Croatia such flags also appeared in quantity for various societies, but no such municipal flag was recorded there.

In the first half of the 20th century, in Croatian regions that were parts of other countries at the time, flags appeared in accordance with vexillological tradition of these countries. Thus in Italian-held regions mono-coloured flags with the municipal coat of arms appeared, as well as elaborate gonfalon-type banners, again with the municipal arms (Zadar, Rijeka, Pula, Rovinj, etc.). In the Hungarian regions flags were devised as simple geometric regular divisions of two or three main colours from the municipal arms, with no defacing of any kind (Čakovec) (Fig. 12).

After World War II all local symbols were soon suppressed as ideologically unsuitable. However, in 1960 a new kind of municipal heraldry was gradually emerging in the artistic tastes of the period, although examples of simply modernized traditional heraldic design were also recorded. Flags were as a rule mono-coloured with the coat of arms usually depicted as single coloured line drawing (Fig. 16).

The author identified 24 municipalities that had flags recorded before the 1990s, however, for the most part there is no vexillographic relationship between the historical and current flags. Of these 20 were approved by the Ministry, although 6 of those were in the initial 1993/94 period when no regulations for vexillographic principles existed. Of

сл./ fig. 15

those 24 “historically based” flags, 3 were approved by the Ministry after 1995, 4 were approved in 1993/94, and 1 was unapproved—thus 16 flags were designed following the “conservative” rules of the Commission. It even appears that the current position of the Commission is that the flags are not to be modelled after the historical patterns at all (Heimer 2019).

3. СОВРЕМЕНА ОПШТИНСКА ХЕРАЛДИКА И ВЕКСИЛОЛОГИЈА ВО ХРВАТСКА

Административната реформа во независна Република Хрватска била направена кон крајот на 1992 година, кога претходните големи општини биле поделени на помали општини, а некои се стекнале и со градски статус, според одредени урбани критериуми. Во исто време била воведена административна поделба на жупаниии, следејќи го традиционалниот систем којшто поствел во Хрватска пред 1918.²Првичната поделба во 1992 на 20 жупаниии плус Град Загреб,³ дополнително поделена на 70 градови и 419 општини, била дополнително поправена во неколку наврати, формирајќи нови поделби и менувајќи го статусот на други.⁴ Сегашната поделба има 20 жупаниии, со 127 градови и 429 општини, или вкупно 556 општини.⁵

Уште од самиот почеток во 1992 година, со Законот за локална самоуправа и администрација се дале правата, единиците да усвојуваат нивни симболи – грб и знаме, и набрзо процедурите и регулативите за нивните усвојувања и дизајн биле развиени.⁶ Последователните закони ги вовеле барањата дека тие симболи, усвоени од самите единици, мора да бидат одобрени од централните власти, и така Хералдичката комисија⁷ била основана во рамките на Министерството за администрација.⁸ Комисијата основала некои основни правила за дизајнот на грбот и знамето, што овозможило да произлезе систематска и доброосмислена хералдичка практика.

Основните принципи што се основани за грбовите се: мора да ги следи хералдичките правила; мора да е составен од штит и неговите компоненти; не смее да го содржи државниот грб или неговите делови; и како правило, ако постојат историски грбови, тие мора да бидат повторно усвоени.⁹

Сепак, за знамињата било пропишано да бидат еднообразни и со мала вексиллошка креативност; за општините било пропишано да бидат еднобојни во една од петте „хералдички бои“ (црвена, сина, зелена, бела или жолта), со

3. CONTEMPORARY MUNICIPAL HERALDRY AND VEXILLOLOGY IN CROATIA

The administrative reform in the independent Republic of Croatia at the end of 1992 divided the previous large communities into smaller communities (Cro. *općina*), some of which were granted, following certain urban criteria, city status (Cro. *grad*). In the same era an intermediate administrative subdivision level of counties (Cro. *županija*) was reintroduced, following the traditional system which existed in Croatia before 1918.¹⁵ The initial division in 1992 into 20 counties plus the City of Zagreb,¹⁶ further divided into 70 cities and 419 communities, was subsequently amended on several occasions, forming some new subdivisions and changing the status of others.¹⁷ The current subdivisions still comprise 20 counties, now with 127 cities and 429 communities (totaling to 556 municipalities).¹⁷

From its inception the 1992 *Law on local self-government and administration* gave local governmental units the right to adopt their symbols—a coat of arms and a flag. The procedures and regulations on their adoption and design were developed soon after.¹⁸ Subsequent laws introduced the requirement that these symbols, adopted by the units themselves, had to be approved by the central authorities, and a special Heraldic Commission¹⁹ was established within the Ministry of Administration.²⁰ The Commission established some ground rules for the design of the coats of arms and the flags, which enabled fairly systematic and mostly well designed heraldic practice to emerge.

The basic principles for the coat of arms established are: it must comply with heraldic rules; it must be composed of a shield and its contents only; it must not contain the state coat of arms or its parts; and as a rule, if a historical coat of arms existed, it must be readopted.²¹

The flags were, however, prescribed to be fairly uniform and with little vexillographic creativity—for the municipalities, mono-coloured fields in one of the five “heraldic colours”

сл./ fig. 16

грбот во средината или во копјената страна. Само мал број општини, коишто можеле да потврдат дека користеле различни знамиња во историјата, биле исклучоци (сл. 33). За жупаниите било пропишано да имаат двобојни полиња, без подетални барања за тоа како да бидат поставени боите, и повторно, грбот да биде во средината или во копјената страна од знамето. Ова овозможило варијација и резултирало со поинтересни и поразновидни вексиллошки дизајни за знамињата на жупаниите (Cf. Heimer 2004) (сл. 32).

Во текот на последните 20 години, бројни единици на локалната власт усвоиле нивни симболи по овој закон и регулативи, стекнувајќи се со одобрение од централната власт. Други општини избрале да не ги следат строгите побарувања поради една или друга причина, и усвоиле симболи коишто биле надвор од системот и не биле одобрени од централната власт. Кај некои случаи, првично усвоените „несистематски“ симболи биле заменети со тие што би биле одобрени, и така новите дизајни биле одобрени. Сепак, овој процес сè уште се одвива, иако има релативно мал број неодобрени дизајни што се во употреба.

Според информациите што се добиени од Министерството за администрација,¹⁰ сите жупаниии и само малку над $\frac{3}{4}$ од општините усвоиле симболи коишто биле одобрени од

Година/ Year	'93-'05	'06	'07	'08	'09	'10	'11	'12	'13	'14	'15	'16	'17	'18	Σ	%
Жупаниии/ Counties	20	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	20	100
Градови/ Cities	90	1	2	-	1	1	-	-	1	1	1	-	1	1	100	78
Општини /Com'ties	222	14	27	8	21	5	7	4	4	7	4	1	3	6	333	73
Вкупно/ Total	332	15	29	8	22	6	7	4	5	8	5	1	4	7	453	78

Табела/Table 1. Годишен број на одобрени симболи за единиците на локалната власт во Хрватска, според податоците од Министерството за администрација. / Annual number of symbols approved for units of local government in Croatia, from data from the Ministry of Administration

централната власт.

Одреден број одобрени општински симболи биле примени од Министерството збирно, за годините од 1993 до 2005, и потоа индивидуално за секоја последователна година, како што е

(red, blue, green, white, yellow) with the coat of arms in the centre or offset to the hoist. Only a handful of municipalities that could prove they had used a different flag historically were allowed exceptions (Fig. 33). For the counties, two-coloured fields were prescribed, without further requirement for how the two colours should be patterned, and again, with the coat of arms in the centre or offset to the hoist. This enabled more variation and resulted in comparatively much more interesting and diverse vexillological designs for county flags (Cf. Heimer 2004) (Fig. 32).

During the last 20 years, many units of local government adopted their symbols following this law and the regulations, obtaining the approval of the central authorities. Other municipalities have, for one reason or another, chosen not to follow the strict requirements and instead adopted symbols outside the system and not approved by the central authorities. In some cases, the “unsystematic” symbols adopted initially were eventually replaced with approvable designs, which were then approved. However, this process is ongoing, even though there are relatively few unapproved designs in use.

According to the information received from the Ministry of Administration,²² all of the counties and just over three-fourths of the municipalities have adopted symbols approved by the central authorities.

The number of approved municipal symbols were received from the Ministry cumulated for the years 1993 through 2005 and then individually for every succeeding year, as presented in Table 1. This leaves 27 cities and 96 communities, i.e. total of 123 municipalities

without approved symbols.

Through painstaking labor over a number of years the research, the author obtained the approval decisions from each individual municipality to document the official blazon as approved.

приложено во табелата 1. Ова остава 27 града и 96 општински, односно вкупно од 123 општини без одобрени симболи.

Макотрпен напор од авторот бил направен за стекнување одлуки за одобрение за секоја одделна општина, во текот на долгите години од истражувањето, сè со цел за стекнување на службениот опис како што е одобрен. Ова било основата за студијата „Синтакса“, од којашто произлегла реконструирана синтакса на службениот хрватски хералдички опис (Heimer 2016). Биле собрани 284 одобренија (64,55% од 440 единици со одобрени симболи во овој момент). Авторот продолжил да собира податоци за време на подготовката за второто издание на студијата;¹¹ во моментот на пишувањето на оваа статија се пребројале 410 одобренија (90,5% од 453 единици со одобрени симболи). Ова овозможило создавање на табела 2, со одделни годишни податоци од 1993 до 2005, со скоро 36 единици коишто не биле категоризирани (односно без стекнат документ за одобрение).

Разработувањето на податоците од табела 1 и табела 2 дава интересна графа во графиконот 1, прикажувајќи линија на експоненцијален тренд со забележливи помали броеви во првите две години, забележливи пречекорувања во доцните 1990-ти и благи искачувања во 2007 и 2009. Ако трендот продолжи, без некои големи прекини во политичкиот систем и без промена на правилата и практиката,¹² можеме лесно да очекуваме постојано темпо од 2 до 3 одобрени грбови секоја година во наредната декада, и сè уште би останале нешто над 100 единици без одобрени симболи.

Очигледниот „дефицит“ во 1993 и 1994 е добро објаснет од Колановиќ (Kolanović, 2008). Имено, кога новата легислатива била донесена, одреден број општини сакале нивните, повеќе

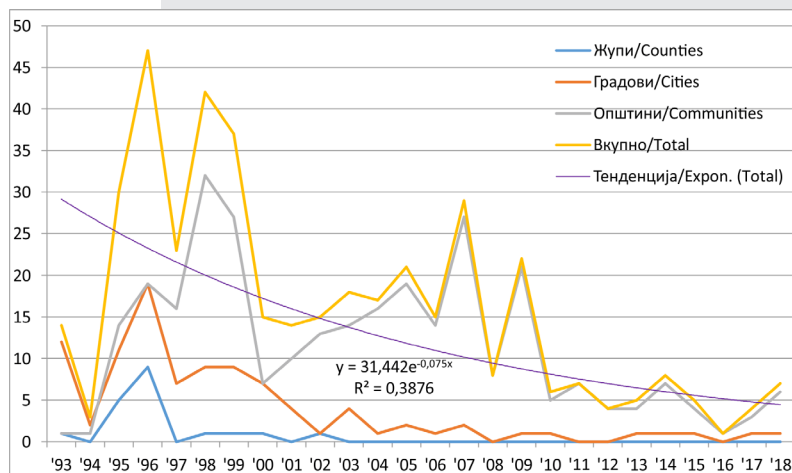
Година/ Year	'93	'94	'95	'96	'97	'98	'99	'00	'01	'02	'03	'04	'05	?	'93–05
Жупани/ Counties	1	0	5	9	0	1	1	1	0	1	0	0	0	1	20
Градови/ Cities	12	2	11	19	7	9	9	7	4	1	4	1	2	2	90
Општини /Commities	1	1	14	19	16	32	27	7	10	13	14	16	19	33	222
Вкупно/ Total	14	3	30	47	23	42	37	15	14	15	18	17	21	36	332

Табела/ Table 2. Годишен број на одобрени симболи за единиците на локалната власт во Хрватска, 1993 до 2005, според познатите одлуки за одобрение /Annual number of symbols approved for units of local government in Croatia 1993 through 2018, from data from the Ministry of Administration

This was the basis for the study *Sintaksa* from which emerged a reconstructed syntax of the official Croatian blazonry (Heimer 2016). In it 284 decisions were collected (64.5% of the 440 units with approved symbols at the time). The author continued to collect the data, in preparation for the 2nd edition of the study,²³ at the time of writing of this paper counting 410 decisions (90.5% of the 453 units with approved symbols). This allowed presentation of Table 2, with individual annual data for 1993 through 2005, with merely 36 units unallocated (i.e. without an approval document obtained).

Plotting of the data from Tables 1 and 2 provides an interesting graph on Chart 1, showing an exponential trend line with notably lesser amounts the first two years, noticeable overflows in the late 1990s, and slight peaks in 2007 and 2009. If the trend continues, without any major disruption in the political system and without

Графикон/ Chart 1. Годишен број одобрени симболи за единиците на локалната власт во Хрватска/ Annual number of symbols approved for units of local government in Croatia.

	Бр. на единици на локалната власт/Nr. of Units of Local Government (2018)	Бр. на единици со одобрени симболи од централната власт/Nr. of Units with the Symbols Approved by Central Authorities	Бр. на единици со симболи во употреба /Nr. of Units with Symbols in Use (FAME, 2018)	Бр. на единици со церемонијално знаме/Nr. of Units with a Ceremonial Flag (FAME, 2018)	
Жупанији/ Counties	20	20	100%	11	55%
Градови/ Cities	127	100	78%	50	39%
Општини/ Comties	429	333	73%	205	48%
Вкупно/ Total	576	453	78%	266	46%

Табела/ Table 3. Број на единици на локалната власт со симболи запишани во ФАМЕ и бројот на забележани церемонијални знамиња/
Number of units of local government with symbols recorded in use on the FAME and the number of reported ceremonial flags.

или помалку избрзани, симболи да бидат одобрени. Колановиќ, кој го раководел Државниот архив во тоа време, барал од Министерството да ги сопре одобренијата без да се достави експертско мислење. Иако неколку одобренија „избрзано“ поминале низ бирократијата, Колановиќ успеал да го убеди Министерството дека е потребна специјална комисија, па процесите за одобренијата биле стопирани и во 1995 година биле донесени амандмани за Законот, со што се формирала експертска комисија за да даде процена за предложените симболи. Очигледно, кога Комисијата започнала со работа, имало забрзување на одобрени дизајни. Врвовите во доцните 2000-ти се поради промената на членовите во Комисијата и привремено се забавило темпото коешто се одвивало до тогаш.

Сепак, бројот на единици што имаат грб (барем, во скоро секој случај знамето било одобрено и усвоено), регистриран на интернет-страницата на ЗГСЕ (Знамиња и грбови на современата ера, *The Flags and Arms of the Modern Era FAME*)¹³ го зголемил процентот на 93% (Види табела 3). Сепак, треба да се земе предвид дека

change of the rules and practices,²⁴ Croatia may easily expect a steady pace of 2 to 3 coats of arms approved every year in the next decade, still leaving well over 100 units without approved symbols.

Kolanović aptly explains the apparent “deficit” in 1993 and 1994 (Kolanović 2008)—when the new legislation was passed, a number of municipalities sought approval for their more or less hastily made symbols. Kolanović, who headed the State Archives at the time, pleaded with the Ministry to restrain the approvals without some expert opinions provided. Although several a dozen of approvals were “rashly” passed through the bureaucracy, Kolanović managed to convince the Ministry that a special commission was required and the approval processes were halted. In 1995 amendments to the Law were introduced, forming an expert commission to provide evaluation of proposed symbols. Obviously, when the Commission started to work there was a rush of approved designs, with natural damping of the frequency. The double peak in the late 2000s follows a change of members in the Commission and a temporarily slower pace before that.

However, the number of local governmental units with a coat of arms (in almost all these cases they have an adopted and approved flag, as well) as registered on the FAME (*The Flags and Arms of the Modern Era*) website²⁵ raises the percentage to 93%. See Table 3. It should be, however, considered that the register of approved symbols (from the Ministry of Administration) is not publicly available, and therefore not even the names of governmental units with symbols ap-

сл./ fig. 17

сл./ fig. 18

регистарот на одобрени симболи (од Министерството за администрација) не е јавно достапен, па така не се знаат дури ни имињата на единиците со одобрени симболи и секако сите други детали и дизајни. Поради тоа, некои од единиците со одобрени симболи не се сè уште регистрирани на ЗГСЕ. Во секој случај, кој и да е вистинскиот број, може со сигурност да се каже дека поголемиот дел од единиците ги имаат регулирано нивните симболи на некој начин и само мал дел е останат да го стори тоа.

Интересно е да се анализира како општините ги приспособиле своите историски грбови, ако имале, со современиот дизајн. Може да се прикаже дека има шест „стратегии“ што се користеле, привремено именувани (некои примери се дадени во заградите):

Буквално копирање на оригиналот (Вараздин) (сл. 18)

Присвојување на штитот само со графичко модернизирање (Карловац, Бол) (сл. 20, 22, 30)

Модификација на историски шаблон (Осијек) (сл. 31)

Усвојување нов дизајн и покрај историскиот грб (Госпиќ) (сл. 24)

Усвојување нов дизајн кога нема достапен историски грб (Новска, Орославје) (сл. 25, 34)

Користење „полуофицијален“ и „неофицијален“ дизајн (Сплит, Кутина, Солин) (сл. 27, 28, 29)

Како интересен факт за современата хрватска општинска вексилологија, голем дел од градовите и општините (иако не сите) користат исто така

сл./ fig. 19

сл./ fig. 20

proved are known, and certainly not all of the other details and designs. Therefore, some of the units with approved symbols are not yet registered on FAME. In any case, whatever the actual

numbers, it may certainly be said that the majority of units have regulated their symbols in one way or another and that it is just a small fraction left without any.

It is interesting to analyze how the municipalities adapted their historical coat of arms, if they had one, into

the current design. Six “strategies” were used, tentatively named (with some representative examples in parenthesis):

copying the original literally (Varaždin) (Fig. 18)

adopting the shield, only modernized graphically (Karlovac, Bol) (Fig. 20, 22, 30)

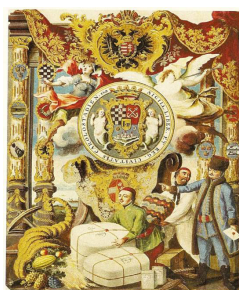
modifying the historical design (Osijek) (Fig. 31)

adopting a new design despite the existence of a historical design (Gospić) (Fig. 24)

adopting a new design when no historical design was available (Novska, Oroslavje) (Fig. 25, 34)

using a “semi-official” or “unofficial” design (Split, Kutina, Solin) (Fig. 27, 28, 29)

As a peculiarity of modern Croatian municipal flag use, most cities and communities (although certainly not all) also

сл./ fig. 21

сл./ fig. 22

сл./ fig. 23

сл./ fig. 24

сл./ fig. 25

и церемонијални знамиња – одредено знаме со попразнична и побогата изведба, често хоругва, форма на банер, направен во една копија за да ја претставува општината во одредени церемонијални настани.¹⁴ (сл. 34-39)

4. ЗАКЛУЧОК

Хрватска има богато наследство на општинска хералдика и вексилологија, што сè уште не е детално и систематски истражено. Дава богата основа за современа хералдичка обнова, произведувајќи стотици хералдички здрави, општински грбови. Современите знамиња се базирани на историски примери во мал дел, особено поради регулативата којашто побарува еднобојни знамиња со целосниот грб на знамето, со што се ограничува вексилолошката слобода.

use ceremonial flags—a particular flag of more festive and rich manufacture, often taking a gonfalon, banner-like form, made in single copy to represent the municipality in particularly ceremonial occasions.²⁶ (Fig. 34-39)

4. CONCLUSION

Croatia has a rich heritage of municipal heraldry and vexillology which has not yet been researched thoroughly and systematically. It provides a rich source for contemporary heraldic restoration, producing hundreds of heraldically sound municipal coats of arms. Contemporary flags are based on historical examples to a lesser degree, especially owing to the regulations requiring mono-coloured flags with the entire coats of arms placed on the flag, limiting vexillographic freedom.

сл./ fig. 26

сл./ fig. 27

сл./ fig. 28

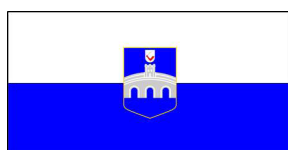

сл./ fig. 29

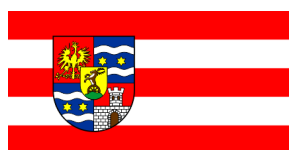
Модерни знамиња. Во долниот ред церемонијални процесни знамиња/Modern flags. In lower row ceremonial flags

сл./ fig. 30

сл./ fig. 31

сл./ fig. 32

сл./ fig. 33

сл./ fig. 34

сл./ fig. 35

сл./ fig. 36

сл./ fig. 37

сл./ fig. 38

сл./ fig. 39

1. The seal of Krapina, 14th century. (Laszowski, 1895.)
2. The current coat of arms of Krapina adopted in 1997. (Design Mladen Stojić)
3. The coat of arms of Rijeka from the patent granted in 1659. (Oštrić, 2002.)
4. The current coat of arms of Rijeka adopted in 1998. (Design Mladen Stojić)
5. The coat of arms of Vinkovci, granted in 1922. (Klajn, 1964.)
6. The current coat of arms of Vinkovci adopted in 1991. (Design Dubravko Mataković)
7. Flags of Senj, Šibenik and Narent (Metković) from the "Catalan Atlas" by Abraham Cresques, ca. 1375. (Bibliothèque Nationale de France, Paris)
8. The flag of the Koprivnica city company, 1718. (Hrvatski povijesni muzej, drawing ŽH)
9. A maritime flag of Dubrovnik, 18th century. (Dubrovački muzej)
10. The flag of the Osijek civic guard, 1918. (Muzej Slavonije Osijek, drawing ŽH)
11. The flag of Korčula, ca. 1900. (Muzej grada Korčule, drawing ŽH)
12. The flag of Čakovec, 1941. (Drawing ŽH)
13. The flag of Bol in use around 1890. (drawing ŽH)
14. The emblem of Šibenik used in 1980s.
15. The current coat of arms of Šibenik adopted in 1991. (Design Mladen Stojić)
16. The flag of Buje, 1976. (Drawing ŽH)
17. The armorial patent granted to Varaždin in 1464. (Državni arhiv u Varaždinu)
18. The current coat of arms of Varaždin adopted in 1991.
19. The armorial patent granted to Bol in 1888. (Općina Bol)
20. The coat of arms of Bol adopted in 1995. (Design Mladen Stojić)
21. The illustration of the seal and coat of arms of Karlovac from the patent granted in 1781. (Lopašić, 1993.)
22. The current coat of arms of Karlovac adopted in 1994. (Design Zoran Živković)
23. The coat of arms of Gospić adopted in 1980. (Design Pero Čimbur)
24. The current coat of arms of Gospić adopted in 1999. (Design Mladen Stojić)
25. The coat of arms of Novska adopted in 2000. (Design Mladen Stojić)
26. The armorial patent granted to Split in 1887. (Muzej grada Splita)[podsjetnik: ovdje negdje treba dodati reference na moj rad o splitskim zastavama, koji će biti objavljen krajem godine!]
27. The current coat of arms of Split adopted in 1991.
29. The coat of arms of Solin adopted in 1993. (Design Zlatko Badovinac and Marko Matijević)
30. The flag of Kutina, adopted in 1992. (Design Miroslav Šutej)
31. The flag of Bol adopted in 1997. (Design Mladen Stojić)
32. The flag of the Varaždin County adopted in 1993. (Design Zdenko Balog and Krešimir Ferinac)
33. The flag of Senj adopted in 1992. (Design Ivan Blažević)
34. The ceremonial flag of Oroslavje adopted in 1998.
35. The ceremonial flag of Lopar adopted in 2008. (Design Mladen Stojić)
36. The ceremonial flag of the Dubrovnik and Neretva County adopted in 1996. (Design Mladen Šlezak and Siniša Reberski, the coat of arms Francesca Danese-Katić)
37. The ceremonial flag of Lepoglava adopted in 2005. (Design Mladen Stojić)
38. The ceremonial flag of Rovinj adopted in 1996.
39. The ceremonial flag of Promina adopted in 2019. (Design Željko Heimer)
- The flag of Osijek adopted in 1985, confirmed in 1993.

НАВОДИ • ENDNOTES

- 1 Ukaz o podjeli grba gradu Vinkovcima, 1923.
- 2 Територијално-административната организација именувана жупанија (лат. *comitatus*) се јавува во документи во 10 век и има можеби постари корени. Во средновековниот период, тие станале наследство за некои истакнати благородници. Со ослободувањето на Славонија од Отоманската Империја во 18 век, и таму бил организиран жупаниски систем. По 1848, тие станале единици на локалната администрација и со мали промени тие функционираше сè до територијалната реорганизација на Кралството СХС во 1920-те. Од 18 век постоечките жупанији имале грб и било запишано дека имале знамиња. За нивните знамиња види Heimer, 2004 и Laszowski, 1902. За поширок преглед на жупанискиот систем во Хрватска, види Vrbošić, 1992 и Mirošević, 1996.
- 3 Град Загреб, главниот град има специјален статус еднаков на жупанија. Некогаш се смета за 21-ва жупанија, бидејќи симболите ги следат регулативите за градови, а не тие на жупаниите, и тој се смета за град во оваа студија.
- 4 За преглед на административните единици види Ostroški, 2012. Важно законодавство: *Zakon o lokalnoj samoupravi i upravi*, 1992; *Zakon o područjima županija, gradova i općina u Republici Hrvatskoj*, 1992, и неговите верзии 1997, 2001, 2006.
- 5 Единиците на локалната самоуправа е поим што се користи за сите поделби – жупанији како прв степен, градовите и општините како втор степен. Во оваа студија второстепената поделба – градовите и општините ќе бидат именувани како општини.
- 6 Извештај за тоа како процедурите биле развиени од Kolanović, 2008. Види Heimer, 2008: 167 – 171.

- 7 Реалното име е Комисија за давање мислење за постапката за утврдување грбови и знамиња на единиците на локалната самоуправа, *Pravilnik o postupku za utvrđivanje grba i zastave jedinica lokalne samouprave*, 1994, и амандмани 1995, 1998, 2004.
- 8 Формалната позиција на Комисијата се променила низ годините во зависност од административниот систем: Министерство за правда и администрација (1990 – 1993); Министерство за администрација (1993 – 1999); Државна дирекција за државна администрација и локална самоуправа (1999 – 2000); Министерство за правда, администрација и локална самоуправа (2000 – 2003); Централна канцеларија за администрација на владата на Република Хрватска (2003 – 2009) и пак Министерство за управа од 2009.
- 9 Во формата и содржината на штитот, односно без елементи надвор од штитот. Како исклучок на погорниот принцип, ако историскиот дизајн вклучува забранети елементи (како што е државниот грб) во рамките на штитот, може да се дозволи.
- 10 Податоци од комуникацијата со Министерството за администрација, благодарност до Јасна Рашета (2010) и Јасна Тропина-Годец (2015, 2017, 2018). Забележи дека Kolanović, 2008, дава податоци за одобрени симболи до 28 септември 2007, вкупно 375 единици (20 жупанији, 93 града и 262 општини).
- 11 Авторот сака да ја потенцира големата помош што ја добил од г. Марко Витез при контактирањето на општините.
- 12 Административна реформа значително би го намалила бројот на општинските единици. Често објавено во секоја изборна кампања, сè уште не е изведено. Без сомнение би го променила трендот. Сепак може да донесе и интересен развој, но вистинските решенија се спекулации.
- 13 Авторот истражува и ја објавува својата работа за општинските симболи и други грбови и знамиња во регионот за последните 22 години. Иако не било планирано да биде јавен регистар, страницата е ефективно единствениот јавно достапен регистар за хрватските општински симболи, нивните официјално одобрени описи, описи од месни легислативи, идентификација на нивните дизајнери и други податоци. *Heimer, 1996*.
- 14 Овие се слични, но не секогаш сосема исти, како италијанската современа практика за општински хоругви... За церемонијални знамиња види *Heimer, 2013*.
- 14 The territorial-administrative organization named županija (Lat. comitatus) appears in documents as early as the 10th century and has probably much older roots. In the Medieval period some of them become hereditary fiefs of magnate nobility. With the liberation of Slavonia from the Ottomans in the 18th century, the county system was organized there as well, and the local government of counties was reorganized. After 1848 they become units of local administration and with minor changes, they were functioning until the territorial reorganizations of Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenes in 1920s. From the 18th century the existing counties were granted arms and were recorded as using flags. On their flags see Heimer, 2004, and for their armorial patents the mentioned Laszowski, 1902. For a wider overview of the county system in Croatia see Vrbošić, 1992 and Mirošević, 1996.
- 15 The City of Zagreb, as the capital, has a special status equal to a county. It is sometimes counted as the 21st county, however, since its symbols follow the regulations for cities, rather than those for counties, it is counted among the cities in this paper.
- 16 For the statistical review of administrative units see Ostroški, 2012. Relevant legislation: *Zakon o lokalnoj samoupravi i upravi*, 1992; *Zakon o područjima županija, gradova i općina u Republici Hrvatskoj*, 1992, and its subsequent versions 1997, 2001, 2006.
- 17 The unit of local government (Cro. jedinica lokalne samouprave) is a term used for all subdivisions—counties as the 1st level, and cities and communities as the 2nd level. In this paper the 2nd level subdivisions—cities and communities—shall be together termed as municipalities.
- 18 Cf. report on how the procedures were developed by Kolanović, 2008. See also Heimer, 2008: 167–171.
- 19 The actual name of the Commission translates to the Commission for Providing Opinion in the Process of Approval of a Coat of Arms and a Flag to a Unit of Local Government, and it has changed the name somewhat over the years. The informal name Heraldic Commission is used here for brevity. *Pravilnik o postupku za utvrđivanje grba i zastave jedinica lokalne samouprave*, 1994, and amendments 1995, 1998, 2004.
- 20 The formal position of the Commission changed over the years depending on the current administrative system – *Ministarstvo pravosuđa i uprave* (Ministry of Justice and Administration) 1990–1993, *Ministarstvo uprave* (Ministry of Administration) 1993–1999, *Državno ravnateljstvo za državnu upravu i lokalnu samoupravu* (State Directorate for State Administration and Local Self-Government) 1999–2000, *Ministarstvo pravosuđa, uprave i lokalne samouprave* (Ministry of Justice, Administration and Local Self-Government) 2000–2003, *Središnji državni ured za upravu Vlade Republike Hrvatske* (Central State Office for Administration of the Government of the Republic of Croatia) 2003–2009, and again *Ministarstvo uprave* (Ministry of Administration) since 2009.
- 21 In form of the shield and its contents only, i.e., without any extra-escutcheon elements. As an exception to the above principles, if the historical design includes forbidden elements (such as the state arms) within the shield, it may be allowed.
- 22 Data from correspondence with the Ministry of Administration, courtesy Mrs. Jasna Rašeta (2010) and Mrs. Jasna Tropina-Gođec (2015, 2017, 2018). Note that Kolanović, 2008, provides data of approved symbols by 28 September 2007, totaling 375 units (20 counties, 93 cities, and 262 communities).
- 23 The author wishes to emphasize great help he received in the contacting the municipalities from Mr. Marko Vitez, to whom he is most grateful.
- 24 An administrative reform would considerably decrease the number of municipal units. Frequently announced in every election campaign, it was never yet implemented. It would, no doubt, considerably change the trend. However, it may bring also interesting development in marshaling of otherwise

joining arms of merging municipalities, but the actual solutions are beyond speculation.

- 25 The author researches and publishes his work on the municipal symbols and other coats of arms and flags in the region for the last 22 years. Although it was not designed to be a public registry, the site is effectively the only publicly available registry of the Croatian municipal symbols, their official approved blazons, descriptions from local legislation, identification of their designers and other data. Heimer, 1996.
- 26 These are similar, but not always entirely equal, to the modern Italian practice of municipal gonfalons. On the ceremonial flag see Heimer, 2013.

НАВОДИ • ENDNOTES

- Čimbur, Pero, 1985, *Natjecanje za grb*, Zagreb: Školska knjiga.
- Feletar, Dragutin, 2004, *Samobor : u povodu 762. obljetnice grada Samobora (pretisak 1943.)*, Samobor: Gradska knjižnica Samobor i Meridijani.
- Galvani, Federico Antonio, 1884, *Il re d'armi di Sebenico con illustrazioni storiche I-II*, Venezia: Prem. Stabil. Tip. di Pietro Naratovich.
- Gulin, Ante, 1993, „Pečati i grbovi grada Senja“, *Senjski zbornik*, 20 (1993): 55–78.
- Heimer, Željko, 1996, *The Flags and Arms of the Modern Era | Zastave i grbovi modernog doba*, <http://zeljkoheimer-fame.from.hr>, since 1996.
- Heimer, Željko, 2004, *The Croatian county flags* (in: Engene, Jan Oskar (ed.): *Proceedings of the XX International Congress of Vexillology, Stockholm, 27th July to 1st August 2003*, Bergen: Nordic Flag Society, 305–359).
- Heimer, Željko, 2008, *Grb i zastava Republike Hrvatske*, Zagreb: Leykam International, 167–171.
- Heimer, Željko, 2009, *Grbovi i zastave grada Zagreba*, Zagreb: Leykam International.
- Heimer, Željko, 2013, *Ceremonial Flags of the Croatian Units of Local Government: A New Phenomenon Emerging from the People?* in: Marcel van Westerhoven (ed.): *Proceedings of the 25th International Congress of Vexillology, Rotterdam, The Netherlands, 4-10 August 2013*, Rotterdam: Nederlandse Vereniging voor Vlaggenkunde and Stichting Vlaggenparade, 2013 [2016]: 414–439.
- Heimer, Željko, *Sintaksa suvremenog hrvatskog heraldičkog blazona grba i veksilološkog opisa zastava. Analiza službenih opisa grbova i zastava suvremenih jedinica lokalne samouprave u Republici Hrvatskoj kao temelj za izgradnju i formalizaciju sintaksnih pravila heraldičkog blazona grba i veksilološkog opisa zastava*, Redak, Split, 2016.
- Heimer, Željko, 2019, *Two Centuries of Flag Controversies: the Flags of Rijeka/Fiume*, in *Proceedings of the 28th International Congress of Vexillology, San Antonio, Texas, US, July 2019* (in preparation).
- Horvat, Rudolf, 1993, *Povijest grada Varaždina*, Varaždin: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti Zavod za znanstveni rad Varaždin i Grad Varaždin.
- Klajn, Matija, 1964, *Grb Grada Vinkovaca*, Vinkovci.
- Kolanović, Josip, 2008, „Grbovi jedinica lokalne samouprave u Republici Hrvatskoj | Coats of Arms of Units of Local Self-Government in the Republic of Croatia“, *Grb i zastava*, 3(2008): 8–14.
- Laszowski, Emilij, 1895, „Prilog k hrvatskoj sfragistici“, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 1 (1895): 120 – 136.
- Laszowski, Emilij, 1902, „Grbovnice hrvatskih županija“, *Starine JAZU*, 30 (1902): 212–243.
- Laszowski, Emilij, 1932, *Grbovi Jugoslavije*, Zagreb: Kava Hag.
- Lopašić, Radoslav, 1993, *Karlovac—poviest i mjestopis grada i okolice*, Zagreb: Matica Hrvatska, 1879, pretisak.
- Mirošević, Franko (ed.), 1996, *Hrvatske županije kroz stoljeća*, Zagreb: Školska knjiga.
- Ostroški, Ljiljana (ed.), 2012, *Statistički ljetopis Republike Hrvatske Statistical Yearbook of the Republic of Croatia 2012*, Zagreb: Državni zavod za statistiku, 55.
- Oštrić, Goroslav, 2002, *Monumenta heraldica, Izbor iz heraldičke baštine Primorsko-goranske županije*, Rijeka: Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka.
- Ströhl, Hugo Gerard, 1904, *Städte-Wappen von Österreich-Ungarn*, Wien.
- Vrbošić, Josip, 1992, „Povijesni pregled razvitka županijske samouprave u Hrvatskoj“, *Društvena istraživanja*, 1 (1992): 55–68.
- Žic, Igor, 1993, „Grb grada Sušaka“, *Sušakča revija*, 2/3 (1993), 18.

Legislation

- Ukaz o podjeli grba gradu Vinkovcima, 26.01.1923, *Narodne novine*, 49/1923, 28.02.1923.
- Zakon o lokalnoj samoupravi i upravi, *Narodne novine*, 90/1992.
- Zakon o područjima županija, gradova i općina u Republici Hrvatskoj, *Narodne novine*, 90/1992.
- Pravilnik o postupku za utvrđivanje grba i zastave jedinica lokalne samouprave, *Narodne novine*, 80/1994.
- Pravilnik o dopuni Pravilnika o postupku za utvrđivanje grba, i zastave jedinice lokalne samouprave, *Narodne novine*, 26/1995.
- Zakon o područjima županija, gradova i općina u Republici Hrvatskoj, *Narodne novine*, 10/1997.
- Pravilnik o postupku davanja odobrenja grba i zastave jedinici lokalne samouprave, *Narodne novine*, 94/1998.
- Zakon o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi, *Narodne novine*, 33/2001.
- Pravilnik o izmjenama Pravilnika o postupku davanja odobrenja grba i zastave jedinici lokalne samouprave, *Narodne novine*, 68/2004.
- Zakon o područjima županija, gradova i općina u Republici Hrvatskoj, *Narodne novine*, 86/2006.